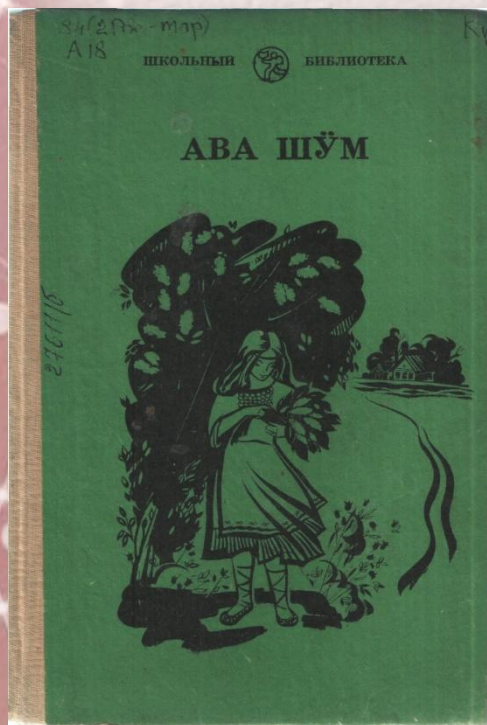

Ава дечын шерге

уке *(Виртуал ончер)* шигъат

(25 ноябрь –
Аван кечыже)

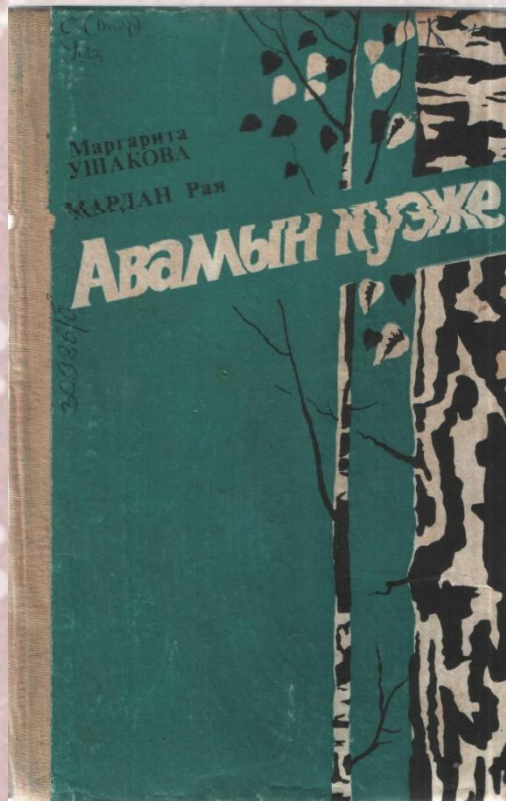

Сборникыш Вениамин Ивановын «Ломберсолаште», «Ава шүм» да Мичурин-Азмекейын «Россон чодыраште» повестьлаштым чумырымо.

«Ава шүм» повестьыште композитор Эрик Сапаевын аважын йӧсӧ илып-корныжым дневникыш возен кодымыж гыч пален налына.

Пелашыжым Никита Максимовичым националист семын арестоватлен нынгаеныт, Варваран вачӱмбакеже шуко ойго возын. Чолга туныктышым олесе пачер гыч луктын колтеныт, школыш пашаш налын огытыл, тушманын пелашыже улат манын шылтылыныт. Туге гынат, Варвара Ивановна шке эргыжым уло шүм ден йӧратен, йол ӱмбак шогалтен, айдемыш луктын.

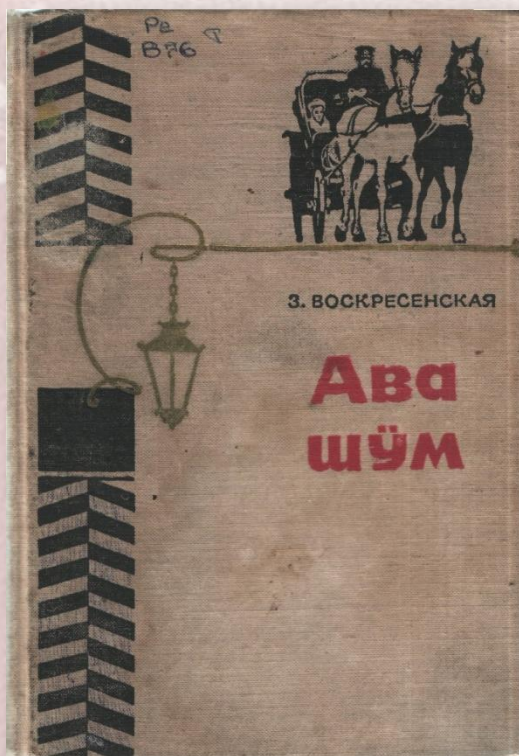
Ушакова Маргарита да Мардан Раян (Николаева Раиса)
«Авамьн куэже» пырля лукмо икымше книгашт.

Нуно илышым ўдырамаш шинчаончалтыш,
ўдырамаш шўм-чон гоч колтен аклат.

Лач тидлан кўрак сборникыш пуртымo произведений-влак
шуко шотышто ойыртемалтше да у шўлышан улыт.

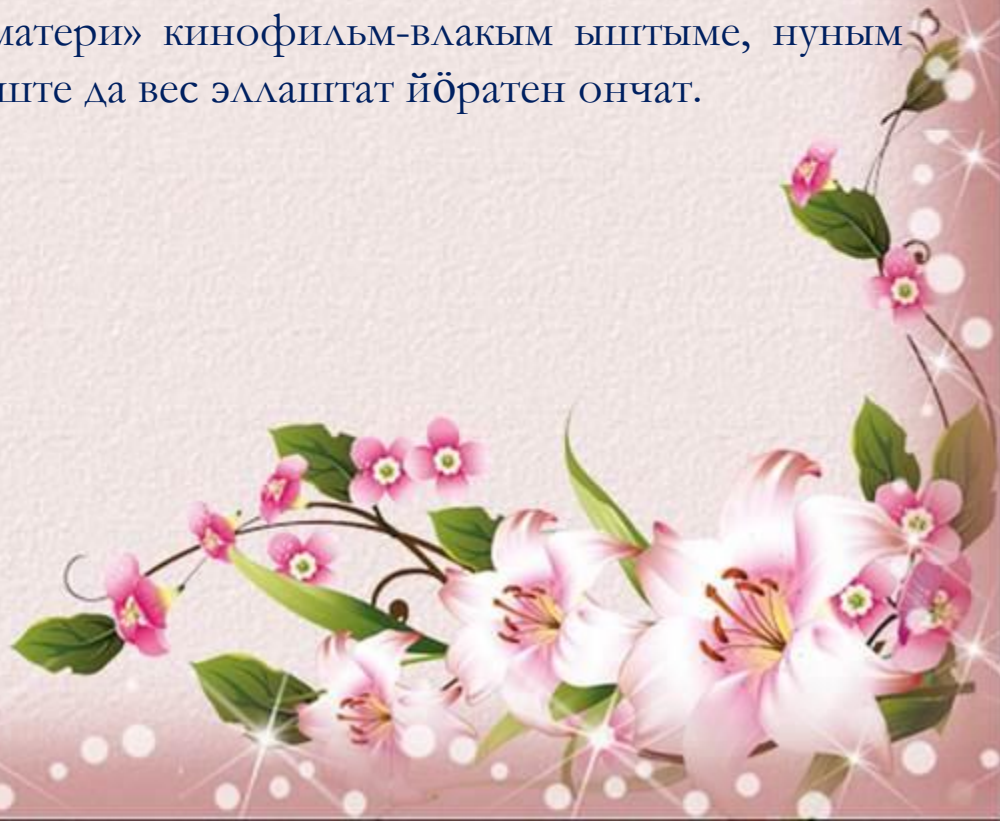
«Авамьн куэже» ойлымашыште тўн героинялан Начук
шотлалтеш. Аважын илышыж дене чеверласымеке, Настя
аважын пытартыш сўрвален йодмыжым шукташ манын,
шочмо ялыштыже шынден кодымо куэжым кычалын кая.
Ялыш мийымеке, тудым Овока кока ваплиеш, кок арня
жапыште Настян аважын йочаж годымак тулыкеш кодмыж,
да тудым ял калык ончымыж нерген пален налеш.
Кайымыж деч ончыч Настя Овока кокажлан мый пўртылам
манын, ўшандарен кода.

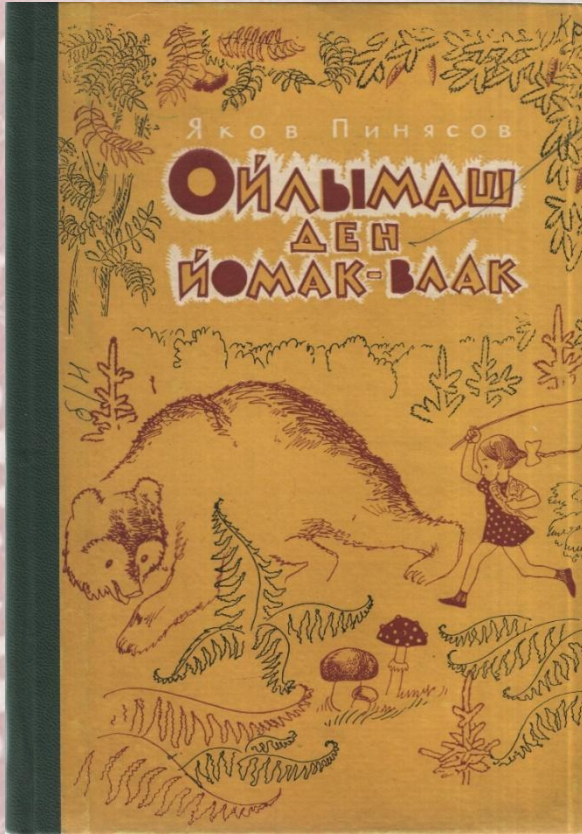

Тиде книгаш писательница Зоя Ивановна Воскресенская «Ава шүм» вуймут дене иктешлыме ойлымашыже-влак печатлалтыныт.

Ойлымашыште Владимир Ильич Ленинын аваже Мария Александровна Ульянован илышыж да Ульяновмыт еш нерген каласкалалтеш. Книга почеш «Сердце матери», «Верность матери» кинофильм-влакым ыштыме, нуным мемнан элыште да вес эллаштат йӱратен ончат.

У ава

Нина шке аважым ок шарне. Тудым кўжгё альбомышто гына ужын.

Тиде карточка ачаж ден аважын тошто фотошт-влак коклаште кия.

- Тиде – мемнан авана. Тудым фашист-влак пуштыныт, - альбомым ончен шинчымыж годым Ниналан Коля изаже ойлен.
- Но икана ачапт ала-могай палыдыме ўдрамапым пеленже кондыш да Ниналан каласыш:
- Теве, ўдырем, тыйын ават. Тудо поро айдеме.

Нина тудым ончале да ўрын йодо:

- А-вам?

Нинан аваже шыман шыргыжале, мотор курчакым шуялтыш да кампетке пўтыркам луктын пуыш. Вара тудым ончыкыжо шындышат, йодо:

- Нинушем, а тидыже мо тугай?
- Тиде альбом. Тыште ачамат, авмат, Колька изамат уло, - Нина адакат у аважым ончале да эркырак ойлаш тўнале:
- Авай, альбомышто молан тый тыгай изи улат, а тыште кугу? Кушкынат, ане?

- Туге, ўдырем.

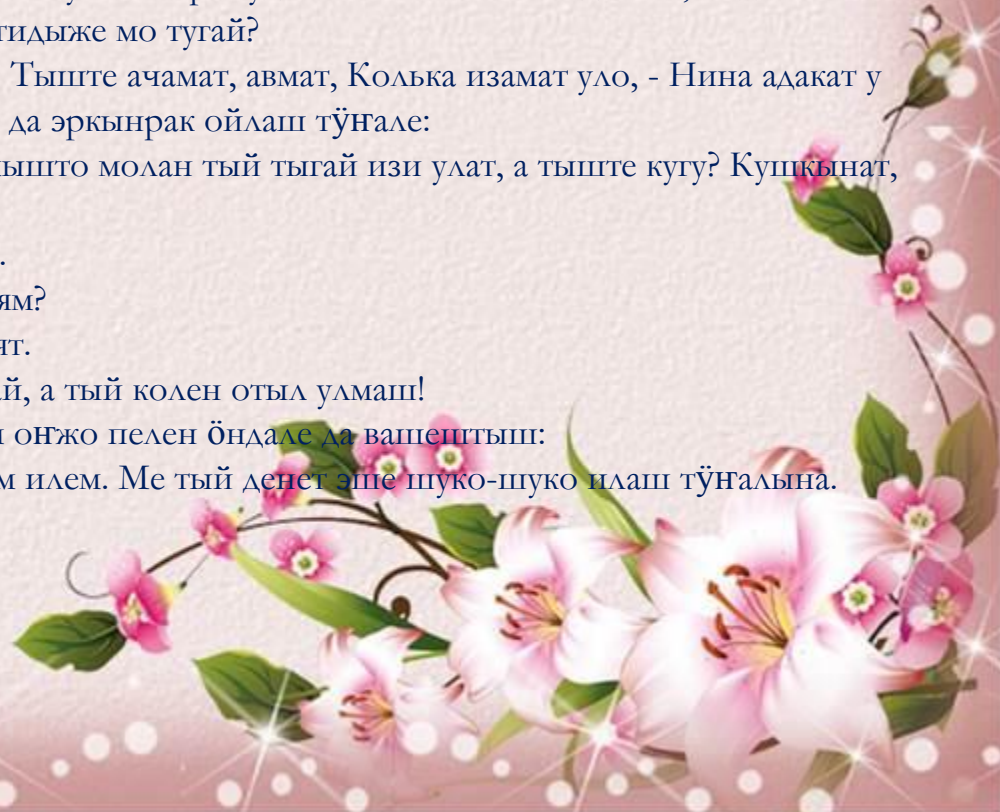
А мыят кугу лиям?

- Тыят кугу лият.

- Ава-ай! Ава-ай, а тый колен отыл улмаш!

У ава ўдыржым онжо пелен ўндаде да вапештыш:

- Илем, ўдырем илем. Ме тый денет эше шуко-шуко илаш тўналына.

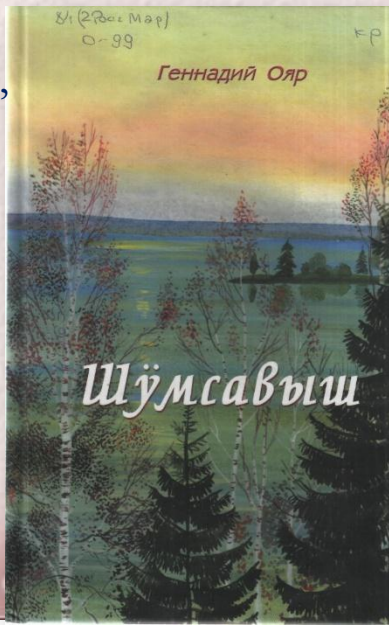
Геннадий Оярын лывырге йылман чатка поэзийже лудшын кумылжым шукертсек савырен шога.
Ты книгашке поэтын түрлө ийлаште, тыгак мўндыр Чукоткышто илыме жапыште серыме почеламутшо-влакым верандыме.

Ава лўмеш

Авай, тошто годсо муретым муралте:
Пырля шинчына, шочшет-влак, колышташ.
Эртен кодшым шўмыштō тый помыжалте,
Ты муро – мемнана изи годсо йолташ.

Пōлеклышыч тудым пырля илыш дене.
Тылат мемнан деч лие сай пōлек гай,
Кунам ме, чапа-чапа коштшо айдеме,
Пелештышна первый шомакым: «Авай...»

Торжа деч ойган, порылан йывырталын,
Ме кушна, чечен кумылетым аклен.
Торжа шомакет пуйто илышым налын,
А поро мутетше уэш пōртылтен.

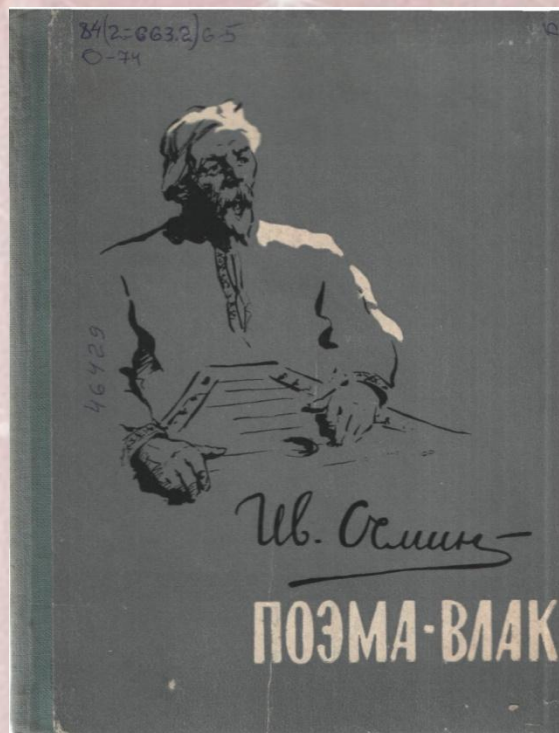

Ит шоно тыге: «Мый арам шочшем-влакым
Ончаш тыршенам. Куптенам арамак...»
Тый ўжын пелеште – тунамак кашакын
Нимом ончыде толыт шўм игет-влак.

Йырет погынен, шарнена кодшо жапым,
Тыят шарналтен, эркынак муралтал.
Ок лий нигузе ўмыр сапым –
Ўпетым ош покшылла налыныс чал.

Но тые от керт шочшетланже шонгемын,
Вет поро шўм-чон нигунам ок шонгем...
Чалемже ўпем, куптыр налже шўргемым –
Мураш тўналам тыйымак, аваем.

«Ава кумыл» поэмыште колхоз ешын поян пайремжым, колхоз илыш негызеш у ең-влакын кушмыштым, шонго аван чонжо рвезештым, калык сознаний вапталтым поэт ала кумылжо дене, келгын почын пуа.

Еш пайремым тыште моткоч сылнын сүретлыме. Тидын гоч поэт советский калыкын у пиалан илыш дене илмышым сүретлен.

Ава шочшыжым ончен куана, а вет тудын ўдыржō ден веныже – Совет власть ден Коммунистический партийын ончен куштымо шочшышт.

Сандене ава кумыл тыште шочмо элын кумылжо.

Окавий чал куван чевер ўдыр Сарвийже

Лачак кум ий олаште илен.

А Сарвийым эре чот вучалын авийже,

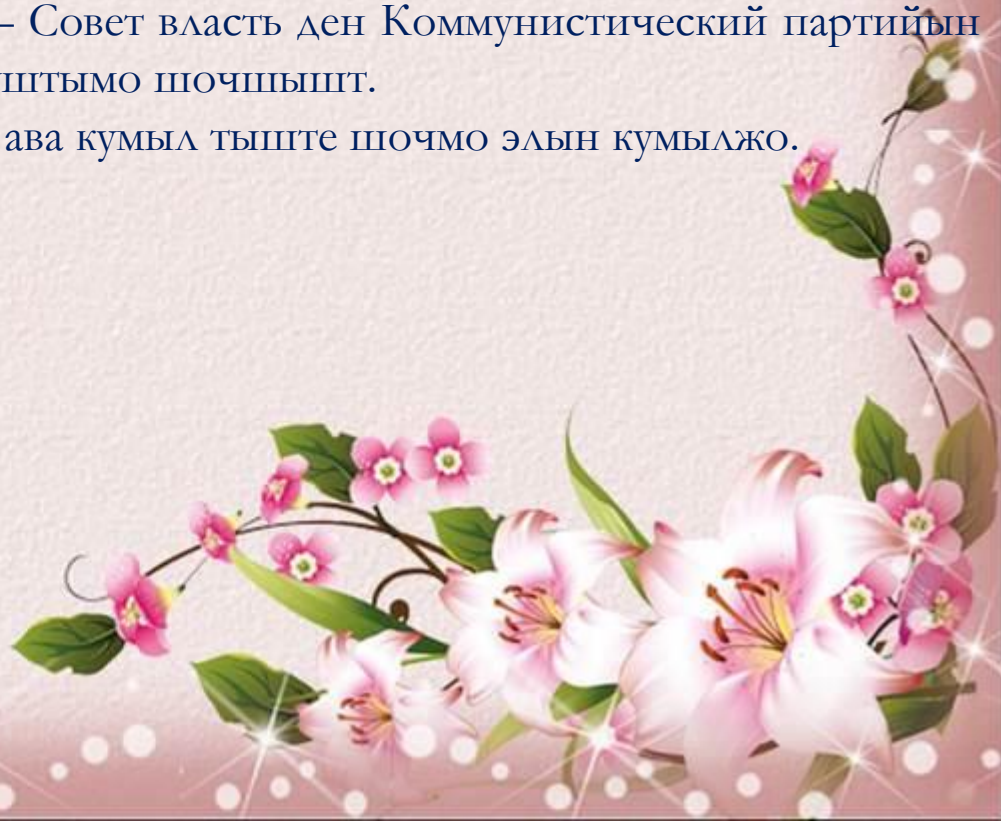
Кече лекме еда пеш ойлен:

«Эрдене кечыже лектеш йошкаргалын,

Куэ вуй йырже-лай саырна.

Мыйынжат ўдырем пеш тораште,

Саламжат шўмем йыр савырна...»

Сергей Музуровын – кумшо книгаже.

«Ава шүм пала»

Мария Герасимовна Кузнецова Алевтина үдыржө дене пырля илат. Самырыкше годым, мотор омыл, мыйым иктат ок йөроте манын, аважлан өпкелалтын илен. Жап эртымеке, Алевтина, самырык рвезым вашлиеш, шке коклаште погынен, изирак пайремым эртареныт. Самырык пелаш, кум тылзе илыме жапыште, кажне тылзын, лу кечылан командировкыш коштын.

Аван шүмжө ала-мом шижшыла веныжлан үшанен огыл.

Пытаргыш командировкыш кайымыж годым, вургемым да машинам налын толам манын, шым тўжем оксам йодын каен.

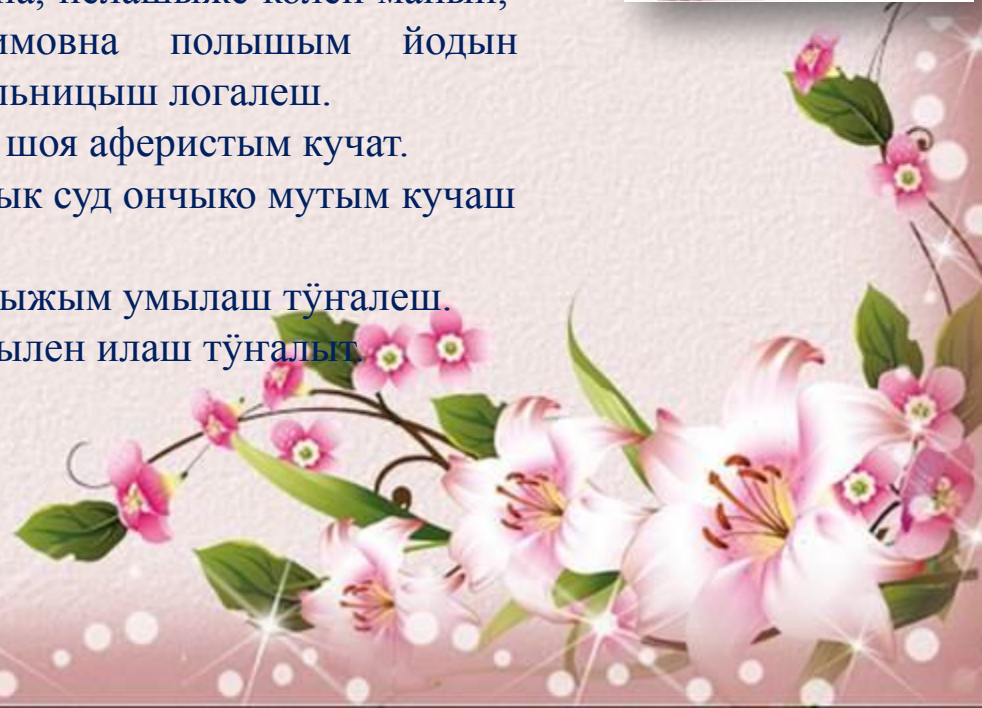
Тушеч шуко жап пörтылын огылат, Алевтина, пелашыже колен манын, эмлымеверыш логалын. Марий Герасимовна польшым йодын прокуратурыш кая, чот ойгырымыж дене больницыш логалеш.

Прокуратура, свидетель-влак полшымо дене шоя аферистым кучат.

Чыла доказательством погымеке, тудым калык суд ончыко мутым кучаш шогалтат.

Тылеч вара үдыр аважын шүм тургыжланымыжым умылаш тўналеш.

Аважын түрлө ойжо дене келшаш, вашла улылен илаш тўналыт.

Феликс Майоровын тиде книгаже пүтынек ойлымаш-влаклан пӧлеклалтын.

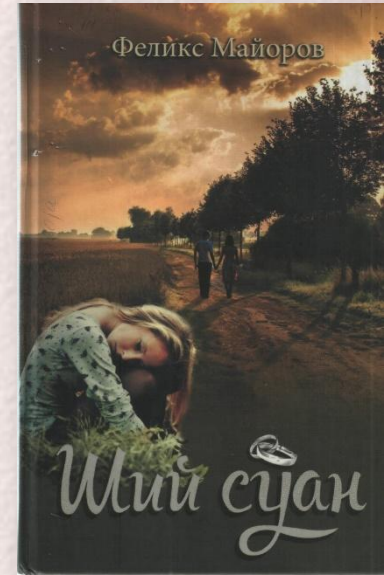
«Чеверын, авай»

Тарьян вате Овросий ўдыржым пенгыдын ончен куштен, марланат поян, шонго пуэн. Тидым ончен Овросият авадын мутшо дене кӧнен, марлан лектын.

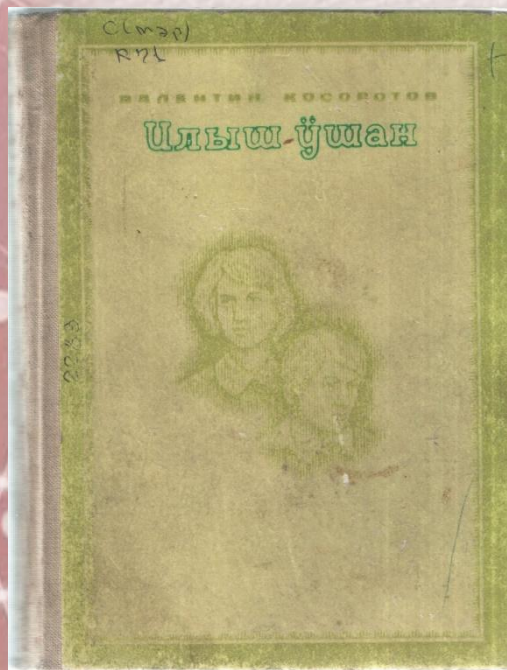
Но шым ий пырля иленыт гынат, йочашт шочын огыл. Марийже кылымеке, адакат Тарьян вате ўдыржылан йочам ӧрдыж рвезе деч шочыкташ кўштен. Вес ийын Овросий эрге азам ыштен, Йогор лўмым пуэн. Илен толын Овросий шкежат, аваж гаяк пенгыде чонан, чанга ўдырамашыш савырнен. Моло йоча семын Йогор ўдыр-каче-влак дене модмашыш лектын кертын огыл. Ўдыр дене келшаш сайын чиен лекташ вургемжат лийын огыл.

Армийыш кайымекеыже веле, контракт дене служитлаш кодеш. Оксам ыштен налын, аважлан колтен шоген, тунам веле авадын чонжо лушкен. Салтак гыч толмеке, Овросий Йогорлан ўдырымат муын, но самырык рвезе авадын мутшо дене келшен огыл, тулык ўдыр Раям марлан налын. Овросийлан тиде келшен огыл, самырык шешкым ойырен колтымешке шуктен.

Йогор командировко гыч толмеке, авадын кумылжым ончыде, Рая пелашыжым кычал каен, тыге вашке ача лиймыжым пален налеш.

Валентин Косоротовын «Илыш ұшан» китапта «Ава шомак» ойлымаш.

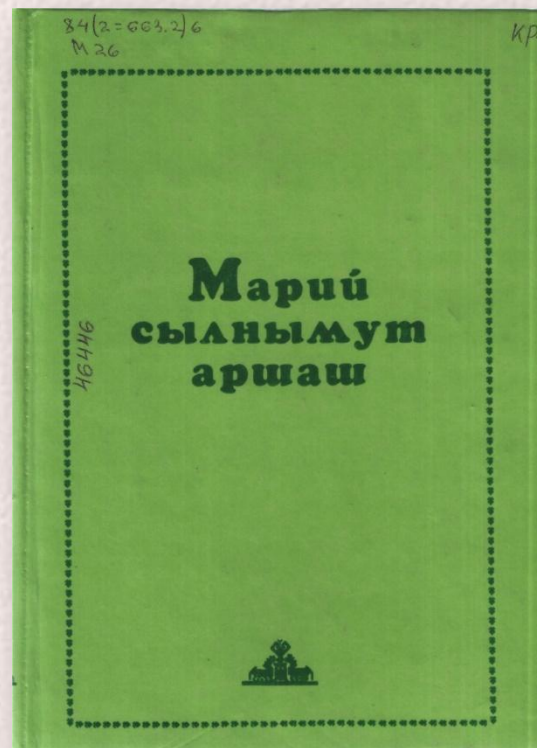

Аван кок икшывыже-влак олаште тунемыт. Авашт деке шуэн толеденыт. Ик теле кечын, автобусыш шинчын, ялыш кудалыныт. Но шке волымо останокым эртен каеныт, туге гынат корным муын аван илыме суртышко миен шуыныт. Үстел чесым ыштыме годым изирак эргыже, мӱнгӱ корным йомдарыме нерген каласен. Тидлан аваже пеш ӧпкелалтын да каласен: «Олаште, видне, пеш сай иледа. Монден улыда... эртыше жапым. Мыйже, тудо, айда йӧра... Уке гын мӱнгӱ пурышаш корным эртен ода кай ыле...». Аван тыгай шомакше икшыве-влакын чоныштым пудыратен, шке йонылышыштым умылаш таратен.

Валентин Колумбын «Ава-влаклан» пӧлеклалтше почеламут.

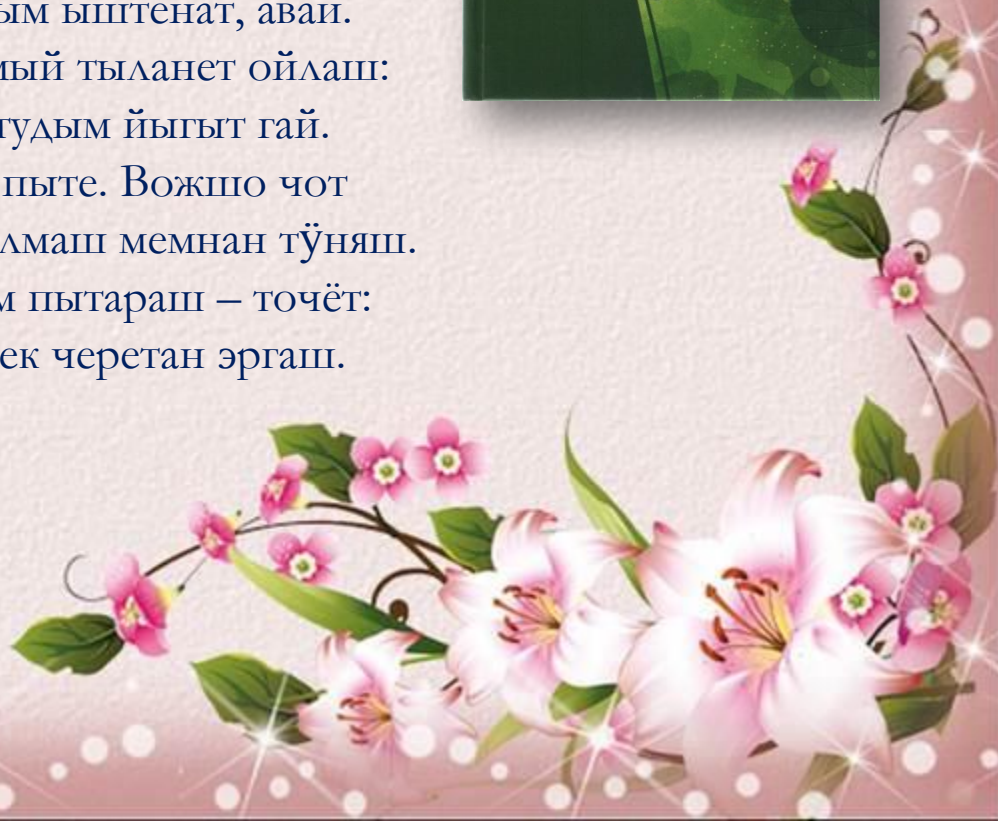
Кунам ойго пӧрӱенлан перна,
Ўдырамашлан – энтек,
Туткар жап неле пӧгырла тупыш шинчеш.
Ужталын марийжым, лектеш ял шентек
Ўдырамаш.
Улна тудын онеш.
Вара шовычшо ош кайык гае
Чонешта пасу гочынак.
Очыни,
Мыняр уло тӱняште ош кайык,
Тиде рӱзымӧ шовыч гыч шочыныт.
Вошт ончен кодеш кайышын тупшым
Пӧрт окнаже, кечеш чеверген.
Шонго пӱнчӧ рӱза лӧзмен ушшым,
Ужата корныш станций марте.
Лиеш суртышто тымык тугае,
Мален кодшо аза помыжалтеш!
Кинде пултыш логарыш ок кае,
Ўшанат омеш веле коеш.
Салтак ватын вачеш возеш неле:...

Эврик Анисимовын «Мыйын шошем» сборникше гыч
«Авай мыйым молан ыштен» почеламут.

Лиеш гын йӧсӧ южгунам,
Шке семынем шонен коштам:
Молан мый такше шочынам
Да кызытат илаш тоштам?
Палем: тӱняште ик ават
Йочам ок ыште осаллан.
Тыгай ава, шижам, товат,
Лиеш дыр пешак пиалан.
Шонем: мыят шым шоч арам,
Ышташ лач порым шочынам.
Тыгайым илып шуара –
Мый илып чоным шочынам.
Эшеже шочынам, шижам.
Ача-авлан энерташ.

Шарнен илаш родной изам,
Шӱжар ден шольбылан полшаш.
Палем: тӱняште осал лын,
Илаш чаракым ышталеш
Да ошкылал колташ пеш рын
Оргаж ден корным леведеш.
Осалын вожшым руалаш
Тый мыйым ыштенат, авай.
Тоштам мый тыланет ойлаш:
Руальбым тудым йыгыт гай.
Осал ыш пыте. Вожшо чот
Шыҥен улмаш мемнан тӱняш.
Ир вожым пытараш – точёт:
Шочеш тек черетан эргаш.

Альберт Васильевын «Ўшаныза» книгаже – тўрлõ ийлаште возымыжым иктыш чумырымо ойпого.

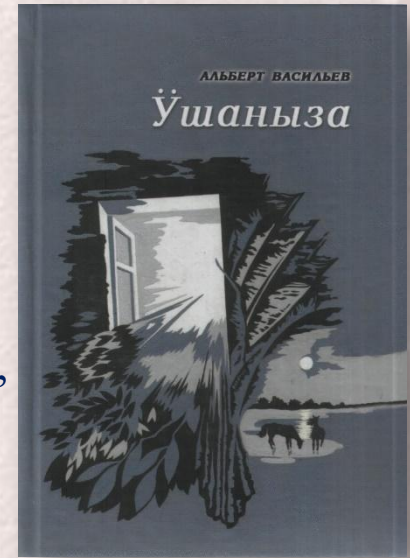
«Аваем лўшта ушкалым»

Аваем лўшта ушкалым.
Мый йоча жапем шарнем.
Чоныштем тунар ласкалык,
Угыч вич ияш лийнем.

Аваем манеш пеш порын:
«Покто, эргым, ўвырам.
Тамлынет гын тые шõрым,
Покто, кайышт тек коран».

Кидышкемже коркам налын,
Куржын угычын лекнем,
Пу, авай, коркаш темалын,
Шокшо шõрым мыланем.

Мый, кид ден кок век лупшкедыл,
Ўвырам пешак поктем.
Аваемже мыланемже
Шõрым тич пуа темен.

Но молан лач тиде пагыт
Пеш раш кодын ушыштем:
Аваем лўшта ушкалым,
Мыйже лўштымывм вучем.

«Тулото» почеламут сборник гыч Эльвира Куклинан «Авай, аваем...» почеламут.

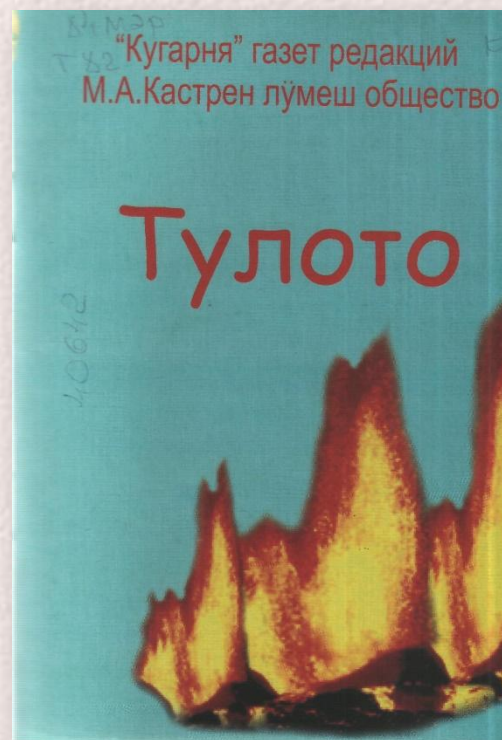
«Авай, аваем...»

Тый улат да – кава волгалтеш,
Кумыланын кечат шыргыжеш.
Илыш-корно шуйна кумдыкеш,
Ал саскаже лынак пеледеш.

Кумылетше шыма, порсын гай.
Ок шонгем шўм-чонет, рвезын гай.
Тый улат чон пелен, аваем.
Да шижат эрекак шонымем.

Ик чўчалтыш вўреш мужырлен.
Шем тўтан ден тора шўдырат,
Пўлеклалтше кумда шулдырат
Огыт керт курымлан ойырен.

Кумылетше шыма, порсын гай.
Ок шонгем шўм-чонет, рвезын гай.
Тый улат чон пелен, аваем.
Да шижат эрекак шонымем.

Тиде книгашкыже автор ойырен налме почеламут ден ойлымаш-влакшым чумырен.

Аваем

*Мутшо Мардан Раян
Семже Иван Егоровын*

Кеч-мыняре пагыт эрталеш,
Ава шўм йоча пелен лиеш.
Тидым кызыт веле умылем,
Аваем, аваем, аваем.

Ойленам дыр кочо мутымат,
Сусыртен чонетым, шўмбелем,
Товатлен йодам чыла мондаш,
Аваем, аваем, аваем.

Шукертак шкежат ава улам,
Садак кўдынет йоча лиям.
Вачышкет вуем мый пыштынем,
Аваем, аваем, аваем.

Сай шомакым веле ойлынем,
Шўм гыч лекше семым пўлеклем.
Кўчык ўмыретым шуйынем,
Аваем, аваем, аваем.

Тый улат гын, нимо деч лўдаш,
Лиеш корным пенгыдын тошкаш.
Тыланет мый вийым ешарем,
Аваем, аваем, аваем.

Зоя Дудинан кум томан книгаж гыч икымше томыш поэзийым чумырымо.

Тыште шочмо мланде, калык, тудын поян историйже,
йӱлаже нерген почеламут аршашым лудын кертыда.

Ава ден икшыве кокласе кыл, йӱратымаш нергенат
автор кумдан да келгын шонкала.

«Авай ден пырля»

Авай дене пырля

Ошкылам да куржам.

Кӱшнӱ кече пылан –

Мый волгалтым ужам.

Авай дене пырля

Ото кидшым шуя.

Ӱжын пуртыш пурла,

Ыш ондале шола.

Авай дене пырля

Лийым кайык чонан,

Кӱш кӱзем турийла

Йӱраташ пыл-чомам.

Авай дене пырля

Лие мур гай тӱня:

Авай мутшым ойла,

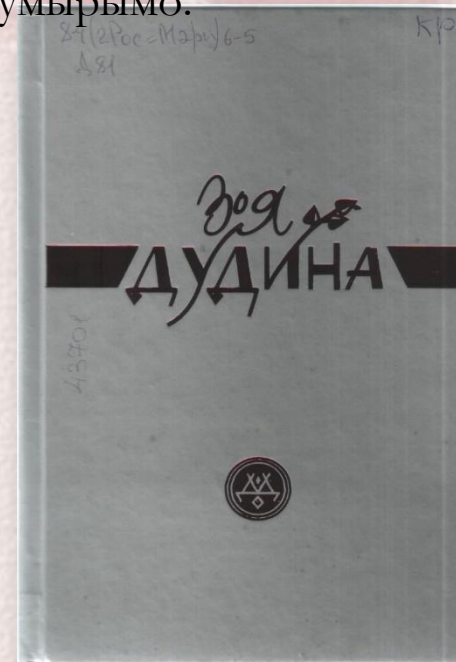
Семже мыйын шуйна.

Авай дене пырля

Мыйын чон – чон пелен.

Кӱ, тугеже, молан

«Кӱ пелен» ман ятлен?

Тиде сборникыш Петровмыт ешын – ачапт Алексей Андреевичын да кок эргын:
Александр Алексеевич ден Эрик (Эрнст) Алексеевичын – сылнымут саскаштым пуртымо.

«Муралте, Авай»

Авай, тый муралте уэш шкендын мурым.
Мылам, изилан, тудым тый муренат.
Авай, тиде сылне да ныжылге семым
Шарнем мый, колам кызытат.

Колам мый уэшын шыматыше йўкым,
Омем годымат да кечан кечынат.
Шинчам кумалтем да ужам мый тўсетым,
Чыла ешемат, тыгак Лаж велемат.

Мурет дене тые, авай, мыйын чоным,
Ойганшым, уэшын куандарет –
Чучеш, пуйто кўшнő волгалтше каважым
Ош кечыже огыл, а тый волгалтет.

У книга композиционн оңайын чоңалтын. Тематике могырым ончалаш гын,
поэт айдеме кокласе кыл, яндар памаш вўдла волгалтше йўратымаш,
аван да тулыкеш кодшо ўдырамашын пўрымашышт нерген чон вургыж шонкала.

«Авай чыла чыта»

«Тўняште мо дечын ўрат? –
Йодеш иктаж-кў мый дечем.
Тудлан уж вашештем, йўра,
Вик вашешташ тўчем.
Ўрам да кутешнем, товат:
Кў чот чыташ тунемын.
Кўм илыш рашкалтен сова,
Тудлан савем мый чал вуемын.
ПорўеҢ, конешне, чыта чотак,
Ок чакне ўдырамаш туддечын:
Лектеш сеҢен кугу тул воштак,
КораҢ ок кай пожар воктечын
Лектеш коклан уда шомак –
Пелаш чыта, огеш лук йўкым,
Лиеш тыгак, ала йомак:

Кўлеш – кая тошкен кум лўкым.
Йоча шочеш. Пеленже туштак
Тўжем азапше почылтеш.
Ача чыта. Шўлалтыш лушак:
Ава пўрўеҢ воктен лиеш.
Илат келшен... Йочам куштат.
СеҢалт кодеш эн неле жап.
Кўлеш – мурат, кўлеш – куштат,
Кокланже шыргыжал колтат.
Аван кушеч лектеш тынаре
Чыташ ўнарже, кў ойла?
Ўнарым весе деч от аре –
Вет тидым авана пала.
«Чыташ, - манеш, - нурлаалын пўйым,
Сай илыш садыгак толеш»
Вара, погалым кодшо вийым,
Пыкшерак ончык ошкылеш.

